

УДК 378.4.091.113 (477.43-21)Ж-ПНУ «2002-2012»

В.С. Степанков, О.Б. Комарніцький

Ректор, професор О.М. Завальнюк і реалізація курсу на підвищення ролі Кам'янець-Подільського національного університету Івана Огієнка в регіональних науково-освітніх процесах (2002-2012 рр.)

Висвітлюється різнопланова і багатогранна організаторська діяльність ректора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, спрямована на втілення у життя нової державної політики в галузі національної вищої школи, отримання більш вищого статусного місця в системі державних університетів, відкриття нових навчальних спеціальностей і факультетів, дальший чисельний і якісний ріст кадрового складу, студентського контингенту, збагачення матеріально-технічної та інформаційної бази, комп'ютеризації вишу, розвитку навчально-методичного забезпечення навчального процесу і якісний стрибок науково-дослідної роботи та видавничої справи. Звернено увагу на широку громадську діяльність керівника, яка прислужилася зростанню авторитету вишу, показано підсумкові здобутки колективу закладу у всеукраїнському вимірі.

Ключові слова: *О.М.Завальнюк, ректор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, навчальний процес, науково-дослідна робота, матеріально-технічна база, міжнародна співпраця, всеукраїнський рейтинг вишів.*

Кам'янець-Подільський університет упродовж 100-ліття очолювали чимало талановитих керівників. Одним із них був випускник цього вишу, ідоткор історичних наук, професор, академік Академії вищої освіти України Завальнюк Олександр Михайлович. Йому випало очолювати заклад в часи незалежної України упродовж більш як 10 років, з 28 листопада 2001 по 11 липня 2012 рр. За свою ректорську діяльність його нагороджено званням заслуженого працівника освіти України, орденом „За заслуги” III ст. У XXI ст. він став лауреатом всеукраїнських – Дмитра Яворницького, Івана Огієнка і Героя України Михайла Сікорського та обласних – Юхима Сіцинського, Пилипа Клименка, Іона Винокура і Миколи Дарманського наукових і науково-педагогічних премій (підстави для їх отримання

добре обґрунтували В.Г.Байдич [1; 2] і О.П.Григоренко [3]). Із півстолітньої плідної трудової діяльності вченого 43 припали на науково-педагогічну сферу, 39 з яких провів у колективі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Тут трудиться й нині.

У низці праць, які з'явилися 2005-2011 рр. [13; 14; 15; 24-30], ми уже подавали розгорнуті науково-аналітичні сюжети про життя і діяльність О.М.Завальнюка. Тому торкнемося висвітлення лише основних складових його біографії. Він народився 28 листопада 1951 р. у м. Сміла (нині Черкаська область) у сім'ї військовослужбовця, яка наступного року перебралася на Кам'яничину. Тут він і сформувався як Людина, громадянин, освітянин, вчений, менеджер вищої освіти. 1968 року, після закінчення із золотою медаллю Приворотської середньої школи Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, упродовж чотирьох років навчався на історичному факультеті Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Маючи Богом дані блискучі здібності, цілеспрямованістю, наполегливістю й каторжною працею перекував їх у багатогранний потенціал таланту людинолюбства, інтелектуала, педагога, дослідника та організатора. Став переможцем всесоюзного конкурсу студентських наукових робіт, й одержав дипломом із відзнакою і, як вчитель історії і суспільствознавства, деб'ютував у Крилівській середній школі на Рівненщині. Потім випала служба у лавах радянської армії. Опісля, у 1974 – 1976 рр., працював учителем історії в Орининській школі-інтернат, продовжував підтримувати контакти з викладачами рідного факультету, за сприяння яких (насамперед завідувача кафедри всесвітньої історії професора Леоніда Антоновича Коваленка та проректора з наукової роботи доцента Анатолія Олексійовича Копилова) обрав тему майбутнього наукового дослідження, а також у 1976-1979 рр. навчався в аспірантурі Київського державного педагогічного інституту імені О.М.Горького. Тут під керівництвом доктора історичних наук, професора Березовчука Миколи Даниловича виконав кандидатську дисертацію „Селянський аграрний рух на Правобережній Україні (березень 1917-січень 1918 рр.)”, яку захистив 1980 року у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка.

З 1979 р. почав працювати в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, спочатку на кафедрі історії СРСР і УРСР, а згодом на кафедрі історії України: асистентом, старшим викладачем, доцентом, професором. В добу незалежної України виконав й успішно захистив в Інституті історії України НАН

України докторську дисертацію „Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.)”. У навчальному процесі на історичному факультеті і нині продовжує блискуче читати лекції і майстерно проводити семінарські заняття з новітньої історії України, актуальних проблем історії України та з проблем становлення національної української освіти у 1917-1920 рр. Під його керівництвом виконано сотні дипломних, бакалаврських і магістерських робіт, виконуються кандидатські і докторські дисертації (вже захищено 9 робіт). Заснував наукову школу „Україна наприкінці XIX ст. – у 30-х рр. XX ст.”, у складі якої нині працюють 15 осіб – 5 докторів й 11 кандидатів історичних наук (За підрахунками О.П.Реєнта, станом на 2016 р. вони сумарно опублікували понад 2 тис. змістовних праць) [19, с.4].

Науково-дослідна сфера творчого пошуку професора охоплює такі актуальні проблеми з історії України, як становлення і функціонування національної університетської освіти у 1917-1921 рр., історія української школи у 1917-2018 рр., збройна боротьба за українську державність у 1919-1920 рр., наукове краєзнавство (регіональна історія), персоналії минулого і сучасного життя українського соціуму. Ці та інші складові вітчизняної історії XX – початку XXI ст. стали предметом дослідження у 770 його наукових публікаціях, 80 з яких – монографії, посібники, брошури. Водночас взяв участь у 220 міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях, семінарах і круглих столах, на яких виступав з доповідями, присвяченими тим чи іншим науковим проблемам (про це детально розповів А.Г.Філінюк у спеціальній статті [32]). Не випадково директор Інституту історії України НАН України, академік В.А.Смолій відзначив, що О.М.Завальнюк «служує для членів колективу зразком надзвичайно плідної наукової творчості» [23, с.313]. Своєрідною шкалою засвідчення вагомих здобутків вченого може слугувати те, що у 2008, 2011, 2014, 2016 і 2017 рр. очолював рейтинг науковців університету, започаткований 2008-го року [16].

У даній статті предметом дослідження обрали з'ясування діяльності О.М.Завальнюка на посадах в.о. ректора та ректора університету (2001-2012). Її аналіз протягом періоду життя, який сумарно нараховує більше 10 років, дозволяє виявити (пунктирно в основних рисах) її предметні риси й зробити спробу об'єктивно поцінувати зроблене ним.

На наше переконання, посідання посади керівника вишу було підготовлено попередньою управлінською діяльністю вченого у 1993-2001 рр., коли він очолював історичний факультет. Саме тоді у

невтомного, ініціативного декана проявилися найкращі якості організатора, керівника і менеджера вищої школи, які забезпечили розвиток структурного підрозділу (про це піде мова у статті, вміщеній у II частині цього видання).

2001 року, напередодні свого 50-ліття, О.М.Завальнюк несподівано отримав призначення на посаду в.о. ректора Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Перш ніж писати на пропозицію працівників департаменту керівних кадрів вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України відповідну заяву, серйозно роздумував, хоч, за його визнанням, на це мав усього одну годину. Погоджуючись на цю пропозицію, зрадою свій крок щодо свого вчителя і наставника – ректора Анатолія Олексійовича не вважав, бо той порушував тему його майбутнього керівництва вишем щонайменше 6-7 разів, даючи зрозуміти, що бачить у ньому свого наступника. Як нам вдалося вияснити, Олександр Михайлович вирішив порадитися з батьками-пенсіонерами у телефонному режимі. Батько-інвалід, який 30 років пропрацював директором сільської школи, відразу не підтримав ідеї переходу сина на нову посаду. Утім через хвилин 10-15 зателефонував, і повідомив, що під тиском матері змінив думку, хоча попередив – буде важко.

Пройшовши усі необхідні сходи до офіційного затвердження, зокрема і кадрову комісію та колегію Міністерства освіти і науки України, він 24 січня 2002 р. отримав нове призначення. Ректорська кар'єра тривала два п'ятирічних терміни, а враховуючи піврічну паузу між ними, 10,5 років. Це був якісно новий, безперечно більш відповідальний і дуже активний період у його житті і діяльності. Практично кожен робочий день, а нерідко і вихідні, присвячувалися університетським справам. Де-факто у сім'ї він був рідко (на святкових застіллях з нагоди днів народження одружених доньок і членів їх родин затримувався на годину-дві, потім просив вибачення і направлявся додому, щоб встигнути відновитися перед новим робочим днем, належно спланувати його, переглянути записник невідкладних питань).

Щоденно знайомився з поштою, на основі різних наказів і звернень, що надходили, давав відповідні доручення управлінцям, встановлював терміни виконання, вимагаючи, щоб усі питання вирішувалися у повному обсязі і вчасно. Управлінське ремесло опанував швидко, але ніяк не міг змиритися з не завжди розумно функціонуючими бюрократичними механізмами, що дуже часто відволікали від виконання найважливіших обов'язків і переобтяжували роботу управлінського персоналу. А ще більше не сприймав довго- чи

короткотривалі візити різного роду планованих і позапланових, практично завжди амбітних, в'їдливих і зовсім з не державницькою позицією маси перевіряльників зі столиці, обласного центру і рідного міста. Бо переконався, їх мета не допомогти керівникові та його команді у вирішенні складних справ, кількість яких з часом лише нагромаджувалася, а знайти хоч найменші упущення, промахи, неточності, аби можна було подати їх в актах перевірки як „серйозні недоліки”, за які, на їх думку, має наступити адміністративна, а той кримінальна відповідальність. Як же важко було звикати до таких перевірок і ревізорів! Як розчарувався один із них, що неймовірними зусиллями „виявив” в університеті нестачу чотирьох диванів, які числилися за комендантом навчального корпусу №1 (на той час вона була відсутня), коли ректор показав йому усі ці меблі біля затишного фонтанчика у рекреаційній зоні, що на другому поверсі, де на перерві сиділи студенти, слухали музику чи про щось там перемовлялися.

За розпорядженнями міністрів (усього за той час вони змінювалися тричі) від'їжджав на різні заходи до Києва, Харкова, Полтави, Одеси, Рівного, Донецька, Львова, Херсона, Острога та інших міст. Тричі проходив підвищення кваліфікації і знайомився з досвідом роботи ректорів різних вишів України, що дало змогу розширити свій керівний світогляд, зверитися у правильності обраного курсу, який полягав у тому, щоб вже за 2-3 роки відновити статус класичного університету, знищений маріонетковим більшовицьким режимом у 1921 р., коли було ухвалено рішення про ліквідацію університету. Наступний крок бачився в отриманні загальнонаціонального визнання й офіційного статусу національного університету. Останнє стало заповідною мрією, утім планувати його було зарано без вирішення першого, тісно з ним пов'язаного питання.

Стратегія молодого ректора полягала у тому, щоб, створивши свою управлінську команду (до неї увійшли передусім проректори – В.О.Гнатюк, А.Г.Філінюк, В.М.Федорчук (О.М.Федьков), В.О.Савчук, А.А.Заводовський, П.А.Білий), вдосконалювати навчальні плани підготовки фахівців за денною, заочною і дистанційною формами підготовки, пришвидшено вирішувати питання кадрового росту (зініціював дві пріоритетні програми - „Кандидат наук” і „Доктор наук”, які з перших днів роботи взяв під свій контроль, розробивши відповідні механізми реалізації), розвивати у вищі аспірантуру і докторантуру, відкривати нові спеціальності освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”, „спеціаліст”, „магістр”, забезпечувати належну якість навчального процесу на засадах Болонського процесу і не допускати позастатутні відносини між

учасниками навчального процесу. Ставилося завдання подолати корупційні прояви, завчасно опановувати новітні інформаційні технології, розширювати доступ викладачів і студентів до комп'ютерної техніки, збільшувати кількість напрямів і масштабів наукових досліджень, перетворити виш у визнаний в інтелігентній спільноті науковий центр західного регіону України. Окреслювалися шляхи творення сучасної навчально-методичної бази підготовки фахівців, фізичного виховання і спорту, мистецьких спеціальностей тощо. Планувалося вийти на рівень активної міжнародної співпраці, зокрема значно збільшити кількість партнерів у Європі і поза нею, серйозно активізувати студентський фактор у вирішенні багатьох питань внутрішнього і зовнішнього життя, забезпечити участь студентів у важливих національних і міжнародних проєктах, постійно поліпшувати морально-психологічний клімат в трудовому колективі і серед молоді, врешті, забезпечити неухильне зростання університету як важливого регіонального, добре знаного в Україні і поза її межами, зробити перебування у ньому молоді цікавим, максимально комфортним, змістовним і корисним для людського розвитку, незабутнім і притягальним на усі наступні роки життя, яким би посправжньому пишалися, ставили у приклад іншим, при потребі захищали від поганого слова нечесних конкурентів і поодиноких злостивців.

Над цим працював натхненно, цілеспрямовано, був упевнений, що колектив його підтримає. І справді, у нього повірили, вважали, що в час тривалої демографічної кризи, неухильного розширення мережі переважно приватних вищих навчальних закладів, що призводило до відтоку частини абітурієнтів на так звані „престижні” спеціальності (міжнародники, юристи, менеджери, управлінці тощо), треба посилювати свій загальний ресурс, реалізовувати його ширше і ефективніше, заявляти про себе як про гідний для регіону і країни виш, що здатний виконувати державні завдання на високому рівні.

Найбільш важким і пекучим виявилися питання щодо збільшення навчальних площ та зростання обсягів фінансування. Використовуючи свій попередній авторитет, здобутий у міській раді (у 1998-2002 рр. був депутатом, очолював комісію з питань, освіти, культури, молоді і спорту), Олександрові Михайловичу вдалося збільшити площу навчальних корпусів на 73,3 тис. кв. метрів, яка у 2012 р. становила 200743 кв. м. Кошторис університету за 2007-2012 рр. зріс у 2,3 рази і досяг 76, 2 млн. грн., у т.ч. понад 26 млн. спецфонду.

Вже першого ректорського року спромігся дещо збільшити кількість спеціальностей і спеціалізацій, за якими готувалися фахівці.

А надалі цей процес пішов стрімко уперед: щороку ліцензували нові спеціальності, пропонували молоді ширший спектр освітніх послуг. Внаслідок енергійної діяльності керівника загальна кількість спеціальностей, за якими працював університет, зросла із 16 (2002 р.) до 32 (2011 р.) [16, с.13], з-поміж яких найбільше приваблювали абітурієнтів: політологія, журналістика, інформатика, економіка підприємства, економічна теорія, управління персоналом та економіка праці, туризм, психологія, екологія, фізична реабілітація. Збільшилась кількість факультетів (з 6 до 10). Чисельність студентів зросла з 5306 осіб у 2010-2011 навчальному році до 8212 – у 2010-2011-му [7, с.24].

Дякуючи його зусиллям, кількісно і якісно зростали науково-педагогічні кадри. Якщо у 2001 р. у виші нараховувалося 366 викладачів, зокрема 27 докторів наук, професорів та 170 кандидатів наук, доцентів, то вже 2010 р. - відповідно 756, 67 і 302 [7, с.16]. Темпи підготовки і захисту дисертаційних робіт виявилися одними з найвищими в Україні. За 2002 – першу половину 2012 рр. працівники вишу захистили 207 кандидатських і 20 докторських дисертацій [11, с.293]. Усі вони працювали у 18 наукових школах, 11 науково-дослідних центрах, 28 науково-дослідних лабораторіях, розміщуючи результати своїх досліджень у 85 наукових збірниках, 12 з яких були фаховими. Упродовж цього періоду було опубліковано 21810 наукових праць, зокрема 274 монографій, понад 900 навчальних посібників і підручників для вишу і загальноосвітньої школи. Вчені взяли участь у 277 всеукраїнських і 109 міжнародних наукових конференціях, які були проведені в університеті за представництва багатьох зарубіжних вчених (лише у 2008-2009 рр. загальна кількість іноземців, які відвідали виш за науковими і освітніми програмами, становила 550 осіб). У 2003-2010 рр. на зарубіжних наукових конференціях і з'їздах побували 427 досвідчених і молодих вчених університету. Здобуто десятки грантів для виконання проектів у сфері гуманітарних, природничих і прикладних наук [6, с.57; 11, с.293-294].

Збільшувала свою вагу аспірантура, відкрита за зорі української незалежності. Кількість аспірантських спеціальностей зросла до 17 (загальна чисельність аспірантів за двома формами підготовки становила понад 100 осіб). Запрацювала докторантура з трьох спеціальностей. Успіхом завершилася боротьба за відкриття першої спецради із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності історія України (нині вона набула статусу докторської).

Успішно розвивалася „студентська” наука. На кожному факультеті активізували свою діяльність наукові гуртки і проблемні групи, з'явилися спеціальні збірники наукових праць студентів, у яких

все більша їх кількість вміщувала результати своїх досліджень. Якщо станом на 2002 р. було опубліковано всього 74 праці молоді, 2005 р. – 151, 2006 р. – 254, то вже у 2010 р. цей показник зріс до 623 [8, с.97; 17, с.17]. Наступного року його перевищили. Дві третини студентів денної форми навчання виступали на щорічних звітних наукових конференціях, які відбувалися у виші. Найдостойніші з них брали участь у всеукраїнських і зарубіжних студентських наукових форумах, національних олімпіадах, постійно завоювали престижні нагороди і відзнаки. А студенти-спортсмени, яких матеріально підтримував ректор, привозили зі світових, європейських і національних турнірів, чемпіонатів та літніх Олімпійських ігор загалом сотні золотих, срібних і бронзових медалей, якими вписали свої імена у найбільші досягнення українського спорту. Студенти-митці, хористи, вокалісти, музиканти (і їм надавалася фінансова допомога) прославили університет високими місцями, отриманими на різних міжнародних і всеукраїнських творчих конкурсах, порадували своїх шанувальників високою виконавською майстерністю. Ці традиції продовжуються і нині.

Навчальний процес осучаснювався, відбуваючись на основі новітніх інформаційних технологій. Цьому сприяли 64 комп'ютерних класи, розміщені на усіх факультетах. Придбавши за 2007-2012 рр. 354 комп'ютери, загальну кількість їх довели 1053. Вартість навчально-лабораторного обладнання в середньому на одного студента зросла до 1260 грн. Збільшувався обсяг бібліотечного фонду наукової бібліотеки (його друкована продукція на початок 2012 р. нараховувала понад 1 млн. примірників), документів, розміщених в електронній бібліотеці – до 13609 [6, с.57].

Зросло міжнародне визнання закладу. У 2012 р. він співпрацював з 86 міжнародними організаціями і фондами 17 країн світу. У 2007 р. К-ПДУУ ім. І.Огієнка увійшов до Євразійської Асоціації Університетів, а наступного року став одним із засновників Консорціуму університетів Західної України та Варшавського університету. 2008 р. заклад прийняли до Міжнародної асоціації університетів. У 2008-2012 рр. у виші побували 1600 іноземців, переважно науково-педагогічні працівники. 2011-го викладачі університету побували у 203 зарубіжних відрядженнях, де гідно представили українську науку і вищу освіту, вдало виступивши на наукових форумах чи успішно пройшовши наукове стажування у зарубіжних університетах [6, с.57; 9, с.93-94; 22, с.10].

Іноземцям імпонувало те, що головний навчальний корпус і територія при ньому мали сучасний європейський вигляд, а в холі їх „зустрічали” портрети кількох десятків найавторитетніших

випускників різних десятиліть і почесних професорів вишу (серед них і кількох вчених-європейців).

У міру можливості ректор вирішував і соціальні питання: щороку преміював найбільш кілька десятків активних викладачів, надавав матеріальну допомогу багатьом працівникам технічного складу, особливо якщо ті лікувалися. Попри неймовірні труднощі, посприяв вирішенню питання про поліпшення житлово-побутових умов десяти викладацьким сім'ям. Чимало працівників, які зводили садово-огородні будиночки, отримали за пільговими цінами вторинні будматеріали, що з'явилися у виші. Ректор ніколи не ігнорував звернення членів колективу, усіх, хто до нього звертався за порадою чи допомогою, не раз вручав свої кошти для підтримки людей, справ, щомісяця дарував придбані книги університетській бібліотеці. Раз у рік-два колекції виданої у виші наукової і навчальної літератури дарував кожній середній школі міста і району для активізації роботи осередків Малої Академії наук.

Усе зазначене робило університет більш відомим і шанованим, а тому притягував до себе більшу кількість обдарованої молоді. Його рейтинг неухильно піднімався, радуючи колектив і його шанувальників. Так, якщо за результатами 2001-2002 навчального року „Софія Київська” розмістила його лише на 166 позиції з-поміж 443 ВНЗ III-IV рівнів акредитації, то надалі ситуація почала змінюватися на краще. Вже на початку 2006 р. за інтегральним показником він посів 9 місце серед 21 класичного навчального закладу і 3-є у цій групі – за показником наукової підтримки освіти. Наприкінці того ж року МОН України зробило виважений рейтинг усіх вишів країни. У групі педагогічних і молодих класичних університетів, очолюваний О.М.Завальнюком університет посів високе 4 місце, а за кількістю опублікованих наукових праць очолив рейтинговий список [19, с.148-149]. Університет час від часу отримувал нагороди, які свідчили про зростання його потенціалу і місця в системі вищої національної освіти: Почесну грамоту Кабінету Міністрів України (2009), Почесну грамоту Міністерства освіти і науки України (2003), Академії педагогічних наук України (2008). На громадсько-експертному рівні отримав відзнаки - „Нагорода тисячоліття” за заслуги перед людством (2003), „Лаври слави”(2004), „Європейська якість” (2004), орден Михайла Ломоносова (2008), знак „За заслуги перед м. Санок (Польща)” (2008).

Нагороджували і ректора: Президенти України, а також Верховна Рада України – своїми Грамотою (2004) і Почесною грамотою (2011); Міністерство освіти і науки – Почесними грамотами,

знаками „Відмінник освіти”, „За наукові досягнення”, Петра Могили; різні громадські і церковні структури – орденами св. Володимира III і IV ступенів, золотою медаллю „За заслуги в освіті”, срібними медалями - „Незалежність України” і „За патріотизм”, зіркою „Патріот України”, „Лідер України”, „Свята Софія”, „Інтелект нації” та ін.

У 2008 р. за рейтингом кафедри ЮНЕСКО К-ПНУ посів серед класичних університетів 18 місце із 27. У загальному списку він опинився на 118 місці. У 2009-2010 рр. виш посідав у рейтингу „Топ-200 Україна” 100-ті місця серед 200 ВНЗ. А 2011-го він уперше виборов у цьому змаганні 99 місце, а наступного року – у тому ж рейтингу – вже 97-е [5, с.23; 19, с.150]. У 2012 р. у рейтингу найкращих українських ВНЗ, складеному Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України, К-ПНУ імені Івана Огієнка посів у групі класичних університетів високе 12 місце, між Дніпропетровським і Донецьким національними університетами. А за науковою складовою він опинився на 5 місці в країні [18].

У процесі постійного зростання вишу сталося те, до чого так прагнув керівник і у що на старті його ректорування вірилося слабо: спочатку 15 березня 2003 р. Кабінет міністрів України ухвалив рішення утворити Кам’янець-Подільський державний університет (К-ПДУ), а 22 січня 2008 р. Президент України В.А.Ющенко своїм указом за №44/2008, враховуючи загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності К-ПДУ та його вагомий внесок у розвиток національної освіти і науки, постановив надати цьому вишу „статус національного і надалі іменувати його – Кам’янець-Подільський національний університет”. Безмірно щасливий ректор запевнив Президента країни, що „колектив університету і надалі буде прикладати всіх зусиль для успішного виконання покладених на нього завдань з підготовки висококваліфікованих кадрів для нашого суспільства, реалізовуватиме державні і міжнародні програми, робитиме все можливе для посилення його ролі в освітніх, наукових і культурних процесах регіону, підвищення авторитету в країні, на міжнародній арені” [19, с.16].

Ще одна знакова подія у житті вишу сталася 20 серпня 2008 р., коли Кабінет Міністрів України на чолі з Ю.В.Тимошенко розпорядився: „Прийняти пропозицію МОН про присвоєння імені Івана Огієнка Кам’янець-Подільському національному університету та надалі іменувати його – Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка” [19, с.16]. Над вирішенням цього питання ректор невтомно працював, починаючи з 2003 р., зробив

кілька спроб, набив чимало неприємних „гуль”, і, пройшовши через низку складних, заполітизованих ситуацій, доводячи важливість цього питання не лише для очолюваного ним вишу, а й усієї української спільноти. Заручившись великою підтримкою наукової громадськості, передусім всеукраїнського товариства Івана Огієнка, до правління якої входив ще з 1992 р., „Просвіти”, різних об’єднань вчених, міської і обласної владних структур, патріотичного міністра освіти і науки І.О.Вакарчука, зумів здобути велику перемогу. У той день згадував весь пройдений шлях: і виступи на радіо і телебаченні, і різні інтерв’ю для низки центральних громадсько-політичних видань, у яких обґрунтовував потребу такого кроку, і промови на різного роду патріотичних заходах у столичному Будинку учителя, під час яких проводив думку, що Іван Огієнко повернувся у нашу свідомість і обов’язково його ім’я увійде до офіційної назви вишу, який у 1918 р. постав за його невтомної праці; і десятки своїх наукових праць, присвячених фундаторові і першому ректорові українського університету у Кам’янці-Подільському, у яких обґрунтував щире і беззастережне служіння цього ще до кінця непізнаного українського діяча великій справі національного відродження революційної України (багато чисельні дослідження О.М.Завальнюка, присвячені І.О.Огієнку, проаналізував В.С.Прокопчук [20], а освітнім процесам у добу Української революції 1917-1921 рр. – Ю.В.Телячий [31]).

Щорічно звітуючись перед конференцією трудового колективу про основні результати своєї діяльності, невіршені і перспективні питання, які стояли перед колективом, ректор обов’язково наголошував на тому, що йому вдалося зробити із виконання власної наукової програми, який персональний внесок він вніс у загальний доробок (закон України „Про вищу освіту” цього не вимагав, утім йшов на такий крок, щоб мати моральне право будь-кого із професорсько-викладацького складу запитати про його наукову активність). Взагалі, було що послухати! Не всі присутні знали, що на початку своєї ректорської кар’єри, під час відпусток, О.М.Завальнюк працював у столичних архівах і бібліотеках, проживаючи у звичайному студентському гуртожитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Доповідач називав кількість опублікованих праць, не оминаючи теми про роботу над докторською дисертацією. Наведені цифри вражали: у 2002 р. він опублікував 17 праць, 2003 р. - 34, 2004 р. - 36, 2005 р. - 38, 2006 р. - 22 [12, с.82-103] і т.д. Загалом же вчений опублікував станом на осінь 2011 р. 530 наукових статей, монографій, посібників, книг-нарисів, брошур [4, с.74-151]. Тоді ж прозвітувався і про захист в Інституті історії України

НАН України своєї докторської дисертації, яка через 1,5 місяця була затверджена в МОН України.

У своєму звіті ректор не обминав питання про захист кандидатських дисертацій його учнів. За час керівної кар'єри 6 його аспірантів успішно пройшли захист дисертаційних робіт і стали кандидатами історичних наук, поповнивши його наукову школу, яка працює й досі. Це було однією із кількох важливих підстав Президії Академії наук вищої освіти України рекомендувати Загальним зборам АН ВО України кандидатуру вченого до обрання у 2004 р. дійсним членом цього наукового об'єднання, яке займає поважне місце у сучасному науковому житті України.

О.М.Завальнюк – відомий громадський діяч. Керуючи вишем, разом з тим був членом виконкому Кам'янець-Подільської міської ради, депутатом Хмельницької обласної ради, членом колегій управління освіти й науки Кам'янець-Подільської міської ради і Хмельницької обласної державної адміністрації, представляв краєзнавців Хмельниччини у Президії Національної спілки краєзнавців України, входив до складу Ради з питань розвитку краєзнавства при Президентові Національної Академії наук України, групи радників Президії Академії наук вищої школи України, різних міських і обласних комісій з підготовки питань на засідання виконкому, депутатської комісії, колегій, очолював Хмельницьке територіальне відділення АНВО України, міський осередок Українського історичного товариства імені М.Грушевського.

Аналіз діяльності Олександра Михайловича на посаді керівника університету дозволяють виділити у ній такі прикметні риси:

- наявність стратегічного мислення, яке дозволяло завжди обирати оптимальний курс, спрямований на розвиток університету, чітко формулювати мету і, що важливо, визначати пріоритетність тих чи інших завдань, які необхідно було розв'язувати, аби не порушувати алгоритм функціонування підрозділів вишу;
- володіння тактичною гнучкістю вміння визначати за тих чи інших обставин саме для них найбільш дієвий та ефективний інструментарій заходів і дій, опираючись на які вдавалося досягати поставлених цілей;
- креативний характер мислительного образу проекту програми дій, в якому знаходилося місце не тільки для визначальних, принципово важливих пунктів, але, що також не менш цінно, деталей (дрібниць), бо, як відомо, саме в них ховається «диявол» невдач та провалів благих надій, намірів і планів;

- інтуїтивне осягнення необхідності внесення коректив в уже ухвалені й затверджені ректоратом і вченою радою університету планів, програм дій, відсутність догматизму тощо;
- спроможність до виконання щоденної чорнової роботи, спрямованої на вдосконалення механізму функціонування підрозділів вишу, уточнення стратегічних цілей і шляхів їх досягнення;
- внутрішнє відчуття сприйняття новизни, повна відсутність зашкарублості мислення, шаблонних стереотипів і догм власних суджень й ухвал;
- динамізм („життєвий порив”) мислення і дій;
- цілеспрямованість і воля у досягненні мети;
- мужність у прийнятті рішень, відсутність боязні відповідальності за їх наслідки;
- не сприйняття стилю голого адміністрування, замість якого використовував новий – менеджерський – в управлінській діяльності;
- яскраво виражена прихильність до колегіальності у прийнятті ухвал та їх реалізації й персональної відповідальності за доручену справу;
- демократизм в усіх сферах функціонування управлінської системи вишу з явною перевагою його плюсів над мінусами;
- відкритість і щедрість у спілкуванні з усіма працівниками університету (незалежно від титулів і посад) й студентами;
- людинолюбство (у філософському тлумаченні конфуціального принципу „жень”), що проймає атмосферу його стосунків з оточуючим його спільнотою;
- відсутність схильності до інтриг, мстивості й підлості;
- чесність і справедливість.

Роки віддані керівництву університетом наповнили життя Олександра Михайловича надзвичайно складними й важливими справами. Відзначимо той показовий факт, що за які б питання він не брався, йому вдавалося досягати позитивного результату, який обумовлював поступ вишу. Найціннішим виміром його досвіду управлінця вважаємо те, що в центрі діяльності завжди перебувала звичайна людина, з її часто болючими потребами і проблемами. Добре розуміючи її природу, позитивні й негативні цілі, які ставили перед собою існуючі мікрогрупи працівників вишу, він вивів правило, яким послуговувався упродовж усієї управлінської кар’єри – невтомно забезпечувати поєднання індивідуальних і колективних інтересів людини як головної умови загального розвитку трудового колективу і

кожного його члена. Сміливі плани, зорієнтовані на досягнення стратегічної мети, реалізовувалися лише завдяки ефективним механізмам їх вирішення, які глибоко і всесторонньо обдумував, апробував і затверджував ректор, із урахуванням загальної ситуації у виші, місті, регіоні й державі. Не конфліктуючи з середовищем, а, навпаки, час від часу шукаючи у нього розуміння і підтримки, які практично майже завжди отримував, він брав сходинок за сходинок, що відповідало інтересам усього колективу. Словом, працював для людей, разом з людьми і в ім'я їхнього кращого майбутнього. Його досвід демократичного стилю управління багатющий, а в окремих аспектах й унікальний. У ньому є чимало корисного для усіх тих, хто готується до керівництва навчальними закладами чи вивчає сферу освітньо-управлінської діяльності. А його вивчення безперечно допоможе створити узагальнюючий колективний портрет управлінця вишого навчального закладу сучасної України, яка шукає своє майбутнє, намагаючись вирватися із цупких „обіймів” комуністичної тоталітарної спадщини та феодально-олігархічного спрута корупції сьогодення.

Список використаних джерел і літератури

1. Байдич В.Г. Історик О.М.Завальнюк: науковий вклад у національне відродження сучасної України // Духовні витоки Поділля: науковці в історії краю: Матеріали V всеукр. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 23 квітня 2015 р. Хмельницький: ХГПА, 2015. С. 43-48..
2. Байдич В.Г. О.М.Завальнюк – лауреат обласної премії імені українського історика Пилипа Клименка // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. С. 98-107.
3. Григоренко О.П. Унікальна постать доктора історичних наук, професора, видатного ученого сучасності і талановитого організатора вищої школи Олександра Михайловича Завальнюка // Духовні витоки Поділля; педагоги в історії краю: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м.Хмельницький, 21 березня 2013 року. Хмельницький: ПП Заколотний М.І., 2013. С. 162-168.
4. Досліджуючи духовні скарби України. До 60-річчя від дня народження і 35-річчя науково-педагогічної діяльності професора О. М. Завальнюка / [Уклад. О. Б. Комарніцький]. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 368 с.

5. Завальнюк Олександр Михайлович, доктор історичних наук, професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка упродовж 2002-2012 рр., професор кафедри історії України // Доктори історичних наук, професори Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: довідково-бібліографічне видання / [Уклад.: І.М.Конет, В.С.Прокопчук]. Кам'янець-Подільський: Вид-во «Абетка-Світ», 2013. С.21-33.

6. Завальнюк О.М. Звіт про роботу за період з 11 липня 2007 по 5 червня 2012 р. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І.Огієнка, 2012. 82 с.

7. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1918-2010 рр.): Довід.-статист. матеріали. Кам'янець-Подільський: Оіом, 2011. 112 с.

8. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Кам'янець-Подільський державний університет: курсом зростання (2002-2006 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 300 с.:іл.

9. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в добу незалежної України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 768 с.

10. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.): іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. 340 с.

11. Завальнюк О.М. Наукові здобутки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 1991-2012 рр. // Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Хмельниччина в контексті історії України». Хмельницький, 2012. С.292-296.

12. З любов'ю до України, з повагою до людей... (До 30-річчя науково-педагогічної діяльності професора О.М.Завальнюка) / [Уклад. О.Б.Комарніцький]. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 212 с.: іл.

13. Комарніцький О.Б. Відданість музі Клію // Подолянин: приватна газета. Кам'янець-Подільський, 2016. 25 листоп.

14. Комарніцький О.Б. Діяльність подільської «Просвіти» у творчому доробку історика О.М.Завальнюка // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. С.92-97.

15. Комарніцький О.Б. Шлях ректора // Кам'янець-Подільський вісник. 2011. 25 листоп.

16. Конет І.М. Професор О.М.Завальнюк у світлі наукових рейтингів університету 2008-2015 рр. // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. С.49-55.

17. Наукова і науково-технічна діяльність Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2010 році / [О.В.Кеба, І.М.Конет, Л.А.Онуфрієва]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І.Огієнка, 2011. 65 с.

18. 18 Освіта України. Київ, 2012. 25 червн.

19. Прокопчук В.С., Комарніцький О.Б. Від університету педагогічного – до університету національного. Дослідження. Документи. Кам'янець-Подільський, 2011.680 с.

20. Прокопчук В.С. Внесок історика О.М.Завальнюка у сучасне огієнкознавство // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. С.79-91.

21. Реєнт О.П. Передне слово // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. С.3-6.

22. Савчук В.О., Буймістер М. А. Міжнародна співпраця Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2011. 43 с.

23. Смолій В.А. Олександрові Завальнюку – 60. Людина сумлінної і подвижницької праці // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. збірник. Серія: історична та філологічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2012. Вип.9. С.311-313.

24. Степанков В.С. До 60-річчя ректора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка // Укр. іст. журн. 2011. №6. С.226-230.

25. Степанков В.С., Комарніцький О.Б. Життєвий і творчий шлях Олександра Михайловича Завальнюка // З любов'ю до України, з повагою до людей... До 30-річчя науково-педагогічної діяльності професора О.М.Завальнюка. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. С.7-22.

26. Степанков В.С., Комарніцький О.Б. Життєвий і творчий шлях Олександра Михайловича Завальнюка // Досліджуючи духовні скарби України. До 60-річчя від дня народження і 35-річчя науково-

педагогічної діяльності професора О.М.Завальнюка. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. С.8-36.

27. Степанков В.С., Комарницький О.Б. Завальнюк Олександр Михайлович // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. Т.2. С.145-165.

28. Степанков В.С., Комарницький О.Б. Освітньо-управлінська діяльність професора О.М.Завальнюка (1993-2012 рр.): характерні риси і спроба ціннісного виміру досвіду // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. С.7-30.

29. Степанков В.С., Комарницький О.Б. Особистість, учений, менеджер (до 60-річчя з дня народження Олександра Михайловича Завальнюка) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. Т.21: На пошану професора О.М.Завальнюка. С.9-27.

30. Степанков В.С., Комарницький О.Б. Учений, ректор, педагог: портрет особистості (до 60-річчя з дня народження Олександра Михайловича Завальнюка) // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. Т.18. С.292-312.

31. Телячий Ю.В. Історик О.М.Завальнюк: дослідження освітніх процесів доби української революції (1917-19921 рр.) // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. С.56-78.

32. Філінюк А.Г. О.М.Завальнюк – професор кафедри історії України // У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М.Завальнюка. С.31-48.

Valeriy Stepankov, Alexander Komarnitskyi

Rector, Professor O.M. Zavalniuk and his course realization on increasing the role of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University in the regional scientific-educational processes (2002-2012)

The diverse and multifaceted organizational activities of the rector of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, aimed at implementation of the new state policy in the field of national higher education, obtaining a higher status in the system of state universities, the

opening of new educational specialties and faculties, further numerous and qualitative growth of staffing, student contingent, enrichment of the material and technical and information base, computerization of higher education, the educational and methodological support of the educational process and a qualitative leap of research and publishing, are being highlighted.

The attention is particularly drawn to the wide public activity of the head, which has served the growth of institution authority, as well the achievements of the staff in the nationwide dimension are being specified.

Key words: *O.M. Zavalniuk, rector, Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohienko University, educational process, research work, material and technical base, international cooperation, all-Ukrainian university rating.*

Одержано 15 травня 2018 року

УДК 001:94(477)(092

В.С. Степанков

Ректор, професор С.А. Копилов і європейська модернізація Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2012-2018 рр.)

Стаття присвячена з'ясуванню діяльності Сергія Копилова на посаді ректора у нелегкі часи реформування вищої освіти й стагнації її фінансування, обумовленої війною з Росією. Так як особистість очільника установи завжди впливає на характер її функціонування, зроблено спробу окреслити основні віхи його біографії до часу зайняття цієї посади, прикметні риси вдачі. Основна увага приділена аналізу менеджменту, спрямованого на визначення стратегічних завдань розвитку вишу та пошуку шляхів їх розв'язання. Розкрита роль ректора у модернізації освітнього процесу, спрямованої на якісне поліпшення фахових компетентностей випускників університету, а відтак інтеграції до європейського освітнього простору, вдосконаленні науково-дослідної роботи викладачів й досягненні співпраці з академічною наукою. З'ясовано головні аспекти стилю керівництва колективом університету.